

SZATHMÁRY LÁSZLÓ (1880–1944): ADATOK A MAGYAR ÜVEGGYÁRTÁS TÖRTÉNETÉHEZ¹

A szöveget és annak digitalizálását ellenőrizte: Gazda István

Egy magyar üveghuta, mert így hívták eleink az üvegyárat, 1550-ben, tehát I. Ferdinánd idejében már dolgozott Szklenón. E községet másként „Glashütten-Bad”-nak nevezték, később csak „Glashütte”-nek. Erre utal a selmecbányai bányabírósaági jegyzőkönyv, mely szerint Öder Simon selmeci polgár, a saskői várúrtól, Lipcsey Jánostól, 60 frt-ért erdőrészt vásárolt a választóintézet üveghutája számára.

Tudjuk, hogy abban az időben kohó-laboratóriumok voltak Selmecbányán, Kőrmöcbányán és minden nagyobb bányavárosban. A kohó-laboratóriumokat akkor „Probiergaaden”-nek nevezték. E laboratóriumok egyes helyeken csak kémelő hivatalok voltak, más helyeken azonban cementes és választóműhelyek is. Ez utóbbiakban salétromsavval választották ki az arany mellől az ezüstöt. A választásra külön üvegedényeket készítettek, homokfürdón való melegítés céljára. Azonban, hogy az elrepedés ellen védjék, olyan gyolccsal vonták be, amelyre előbb tojásfehérjéből, mész-oxidból és ökörszörből álló pépet kentek. Ezt a pépet csak a magyar választóműhelyekben használták, tehát magyar különlegesség volt. Ezzel a fogással az üveg tartalmát meg tudták menteni, ha az üveg elrepedt. Az üvegedény-felszerelés (lombik, szedő, retorta) Szklenón készült.

A gyár sparrendorfí Krabáth Györgyé volt, aki Mária királynőnek, II. Lajos király nejeének bizalmas embere volt. Mint udvari ember, 1551. július 27-én felajánlotta I. Ferdinándnak megvételre, nem csak üveghutáját, hanem teplici házát és fürdőjét is, amely Szklenón volt. A király nem fogadta el az ajánlatot, mire Krabáth újabb folyamodványban arra kérte, hogy a hutába küldje saját embereit, mert ő elmebaja miatt képtelen azt tovább vezetni. A hutákat érdemes fenntartani, mert kétszáz év óta ezek szállítják a kőrmöcbányai és selmecbányai kémelő hivatalnak a választólombikokat. A huta tehát igen régi alapítású, már a 13. században, az Anjouk idejében dolgozott.

Az üvegfűvésben egyébként az egyes kémlelőszek is kitüntették magukat, amit a kamaragrófság nemcsak elismert, hanem jutalmazott is. A régi írások megemlítik például Schmelzer Sebestyén választó-mestert, aki az üvegfűvésért évenként 20 frt-ot kapott. El sem képzelhető, hogy ez az üveghuta csak laboratóriumi edényeket készített.

Üveghuta működött 1564-ben Lucsatinon (Zólyom vm.), amely a zólyomlipcsei vár tartozéka volt. Megemlítendő még az újbányai üveghuta is. Ezt a gyárat Ulbm Mihály sziléziai üvegyáros alapította. A város 1630. június 4-én kötött szerződést a gyárossal, amelyet a bányabírósaág előtt mind a két fél aláírt. A város kötelezte magát, hogy az alapításhoz 2400 frt-ot ad és útköltség címén 35 tallért. Ezzel szemben a gyáros felépítette a

¹ Forrás: Adatok a magyar üvegyártás történetéhez. = Természettudományi Közlöny, 1929. pp. 484–486.

gyárat, s az összeget gyártmányokkal fizette vissza. Ez világosan mutatja, hogy a hutában mindenféle üvegterméket készítettek. Táblát épp úgy fújtak, mint használati üvegedényeket és laboratóriumi üvegeket.

Az 1771–1774. években Mária Terézia rendeletére összeírták a magyarországi ipartelepeket. A jelentés az Országos Levéltárban megtalálható. Ebből kiolvasható, hogy működésben volt az ebedeci (Bars vm.), a divényi (Nógrád vm.), a handlovai (Nyitra vm.), a nagymártoni (Sopron vm.), a lókúti (Veszprém vm.), a városlódi (Veszprém vm.), a miklóshutai (Zólyom vm.) és a véghelesi huta (Zólyom vm.). E gyárak közül a lókúti három olvasztókemencével dolgozott és egy év alatt, ha csak üvegpoharat készített volna, 45540 tucatot tudott volna előállítani. Városlődön két gyár működött, mindegyik 3-3 olvasztókemencével. A nagymártoni huta üvegtáblákban remekelt, s tábláját 1–4 frt-ért árusította. A handlovai zöld és fehér üveget, poharat, kancsót készített. A miklóshutainak specialitása a gyógyszerészi üveg volt.

Ugyanakkor Erdélyben, Porumbákon (Fogaras vm.), Kercsesoron (Fogaras vm.), Áspáson (Fogaras vm.) volt huta, melyek Oláhországba szállítottak sok üveget. Épült ezenkívül Kőváron (Nógrád vm.), Miklósváron (Háromszék vm.), Szebennéken (Szeben vm.), Zalánon (Háromszék vm.), Görgényen (Maros-Torda vm.). Ez utóbbiak Törökországba 15500 frt-nyi értékű üveget szállítottak.

Ez az első hiteles leírás az üvegyárakról.

Mindezekből világosan megállapítható, hogy üveghuta nálunk a 18. század előtt is volt már. Hogy a régi huták nem maradtak fenn, az a korábbi háborús viszonyoknak tulajdonítható. A Felvidék aranyát, ezüstjét akarta a király, a fejedelem, a főúr, a martalóc egyaránt. Emiatt nagyon sokat szenvedtek ezek a városok és környékük. A hutákat nem az erdők kihasználásáért építették, mert a fát a kohókban vagy hamuzsír készítéséhez jobban értékesítették, hanem a szükséglet fedezéséért.

Az üvegyártás egyébként nem volt oly nagy titok. Ezt mutatja éppen Ulbm Mihály esete is, de igazolja Georg Agricola (1495–1555) is, aki részletesen leírja 'De re metallica' című munkájában az üvegyártást és fűvást, sőt négy képpel illusztrálja is azt. Ugyanígy tesz Biringuccio, aki 1540-ben megjelent 'De la pirotechnia' című munkájában írja le, szintén képekkel illusztrálva. Végül megemlíthetjük Johann Kunkelt (1630–1702), aki a lauenburgi herceg szolgálatában, 1679-ben adta ki 'Ars vitraria experimentalis' című munkáját, amelyben az üvegyártással foglalkozik.

A munkások helyhez kötése nem annyira a titok miatt, mint inkább azért történt, hogy a huta munkás nélkül ne maradjon. Ilyen rendeletek Magyarországon is voltak.